Vincentas Gubinas,
Darius Kontrimas

Tyrimai Kalnų parke Vilniuje

2021 m. Vilniaus piliakalnio su papiliais ir gyvenviete (UK 664) teritorijoje suprojektuotų naujų takų, apžvalgos aikštelių, laiptų, informacinių stendų, rodyklių, suolų vietose atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai, ištirti 43 šurfai (bendras 115 m^2 plotas), taip pat žvalgytas 3238,4 m^2 plotas (1 pav.). Pirmieji tyrimai aptariamoje teritorijoje vyko 1933 m., kai liūčių metu buvo nuardytas Vilniaus piliakalnio su papiliais ir gyvenviete pirmojo papilio, vadinamo Bekešo kalnu (UK 30358), šlaitas. Tyrimus papilio aplinkoje atliko V. ir H. Holubovičiai. Tyrimai pratęsti 1939 m. Per du sezonus ištirtas apie 500 m^2 bendras plotas (3 atskiri plotai). Tyrimų ataskaitos neišliko, apibendrinta informacija buvo paskelbta spaudoje (Holubowicz W., *Krzywy grod z XIV w. na gorze Bekieżsowej w Wilnie*. Wilno, 1939, nr. 1, p. 27–35). Archeologinių tyrimų metu aptikti 6 sudegusių medinių pastatų fragmentai. Atstumai tarp pastatų siekė vos 2 metrus. Pastatų horizontai ir aptikti radiniai datuoti XII–XIV a. Vėliau archeologiniai tyrimai artimiausioje aplinkoje vykdyti 1988–1991 m. (*ATL 1988 ir 1989 metais*, 1990, p. 127–130, 153–154; *ATL 1990 ir 1991 metais*, 1992, t. I, p. 41–44), 1995 m. (*ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 159–160), 2008–2011 m. (*ATL 2008 metais*, 2009, p. 196–197; *ATL 2009 metais*, 2010, p. 182–185; *ATL 2010 metais*, 2011, p. 187–189; *ATL 2011 metais, 2012*, p. 105–106), 2017 m. (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 204–208). 1993–1994 m. V. Vainilaitis vykdė archeologinius tyrimus B. Radvilaitės g. 12, dabartinės Nyderlandų ambasados kieme, Trijų kryžių kalno (UK 30357) PR šlaito apatinėje dalyje. Per du tyrimų sezonus ištirtas bendras 242,2 m^2 plotas. Ambasados kieme fiksuotas 2,5–4 m storio kultūrinis sluoksnis, datuotas XVI–XX a. Aptikti bent dviejų XVI–XVII a. pastatų fragmentai. Šlaite tirtuose 5 šurfuose fiksuoti iki 3,5 m storio nuošliaužų sluoksniai (*LIIR*, f. 1, b. 2146, 2126, 2264).

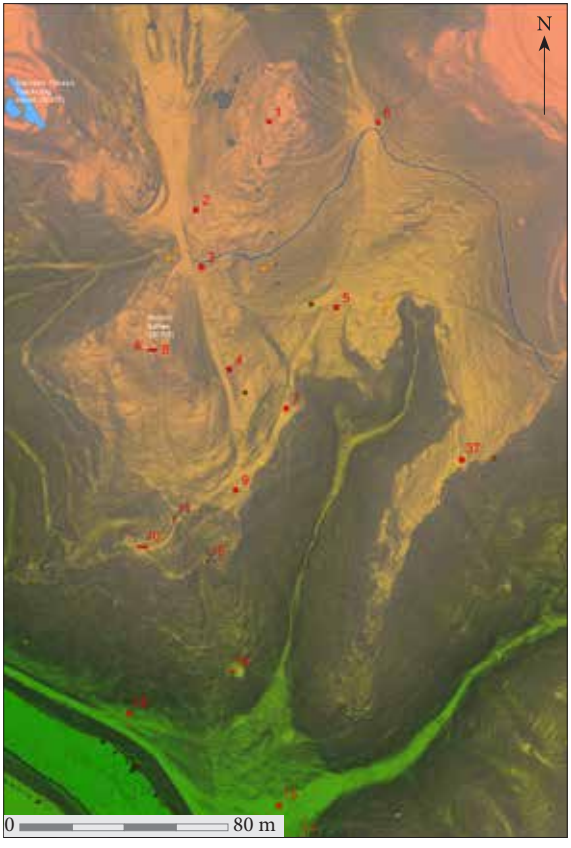

1 pav. Tyrimų vietos situacijos planas. V. Gubino brėž.
Fig. 1. Situation plan of the investigation site.

2021 m. tyrimų metu didžiojoje dalyje tirtų vietų archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs arba neišlikęs – po dirvožemio sluoksniu fiksuotas įžemis arba stori deliuvinio pobūdžio sluoksniai, susiformavę vykstant kalnų šlaitų erozijai. Archeologiškai

2 pav. Šurfo 3 V pjūvis. V. Gubino nuotr.
Fig. 2. The W cross-section of Test Pit 3.

3 pav. Šurfo 4 V pjūvis. V. Gubino nuotr.
Fig. 3. The W cross-section of Test Pit 4.

vertingas kultūrinio sluoksnio horizontas, datuojamas XIII–XIV a., aptiktas tik šurfuose 3, 4 ir 5 (1 pav.). Šurfe 27 rasti 3 palaidojimai.

Šurfe 3, tirtame į ŠR nuo Bekešo kalno likučio, 30–60 cm gylyje fiksuotas 1,7–1,9 m storio smulkaus gelsvo, rusvo deliuvinio smėlio sluoksnis. 2,15–2,25 m gylyje nuo esamo paviršiaus fiksuotas 8–25 cm storio juodo degėsingo ir rausvo perdegusio smėlio sluoksnis – XIII–XIV a. kultūrinis sluoksnis, kuriame rastos kelios smulkios apžiestų puodų šukės. 2,4–2,5 m gylyje tyrinėtas gelsvo, rudo, rusvo smulkaus smėlio sluoksnis taip pat yra deliuvinio pobūdžio. Šis sluoksnis kalamuoju gruntotraukiu fiksuotas iki 3,5 m gylio nuo esamo paviršiaus. Įžemis šurfe nepasiektas (2 pav.). Iš XIII–XIV a. datuojamo kultūrinio sluoksnio paimtas grunto mėginys, kuriame rasta 18 degusių augalų makroliekanų.

Šurfas 4 tirtas Bekešo kalno likučio R papėdėje. Šurfe 30–55 cm gylyje fiksuotas 1,3–1,65 m storio pilkšvo, pilkai rudo smulkaus deliuvinio smėlio sluoksnis. 1,75–1,95 m gylyje nuo esamo paviršiaus fiksuotas 10–30 cm storio juodo, pilkšvo degėsingo smėlio sluoksnis – XIII–XIV a. kultūrinis sluoksnis. Įžemis – gelsvas, rusvas smulkus smėlis pasiektas 1,85–2,75 m gylyje nuo esamo paviršiaus (3 pav.). Įžemio horizonte fiksuotas įgilintas *objektas 2*. Jis yra 1,2–1,4 m ilgio P–Š kryptimi, netaisyklingos formos. Pjūvyje objektas 25–35 cm gylio, užpildytas juodu degėsingu ir pilkšvu smėliu. Objektas, kaip ir iki jo fiksuotas kultūrinis sluoksnis datuojamas XIII–XIV a. Kultūriniame juodo degėsingo smėlio sluoksnyje rastos 8 bendro 139,93 g svorio apžiestų puodų šukės, smulkių gyvūnų kaulų fragmentų. Didžioji dalis radinių aptikta objekto 2 užpilde. Objekte rasta 51 ben-

4 pav. Šurfo 5 R pjūvis. V. Gubino nuotr.
Fig. 4. The E cross-section of Test Pit 5.

dro 1,0278 kg svorio apžiesta šukė. Keramika plonasienė, molis liesintas smulkiagrūdėmis mineralinėmis priemaišomis, degta mišrioje aplinkoje.

Iš objekto 2 paimtame grunto mėginyje rastos 22 degusių augalų makroliekanos (sėjamasis grikis, sėjamasis rugys, javai). Vilniaus AMS laboratorijai datavimui pateiktas rugio grūdas (mėginys VPL'21–2). Gauta data 1259–1281 m. (746±28) (FMTC–MR47–1). XIII–XIV a. datuojamame horizonte ir objekte 2 iš viso surinkti 23 gyvūnų kaulų fragmentai, kurių dauguma buvo su dorojimo žymėmis. 47,8 % visų gyvūnų kaulų sudaro mažiausiai vieno galvijo kaulai, 26,1 % – kiaulės. Vienas fragmentas priskirtinas aviai arba ožkai. Iš objekto 2 paimtame grunto mėginyje taip pat rastas kiaunės dydžio plėšrūno pirmojo pirštakaulio fragmentas ir apie 50 žvynų ir jų fragmentų. Tarp jų vyrauja lydekos žvynai, bent po du žvynus buvo karpinių žuvų ir starkio arba ešerio.

Šurfas 5 tirtas į PV nuo Stalo kalno. Jame po 10–30 cm storio dirvožemio sluoksniu fiksuotas 15–55 cm storio piltinio pobūdžio žvyro sluoksnis. 45–75 cm gylyje nuo esamo paviršiaus aptiktas 40–60 cm storio juosvo, pilkšvo smėlio sluoksnis – apardytas XIII–XIV a. kultūrinis sluoksnis. Šurfo P–PR dalyje šis sluoksnis visiškai suardytas 1996 m. užkasant šiukšles. Įžemis – gelsvas, rusvas smulkus smėlis, pasiektas 90–140 cm gylyje nuo esamo paviršiaus (4 pav.). Įžemio horizonte 1,15–1,2 m gylyje aptiktas įgilintas objektas 3 – juodo smėlio dėmė, preliminariai datuojama XIII–XIV a. Ji netaisyklingos formos, į tiriamą plotą pateko tik 55x50 cm dydžio jos dalis. Objektas užpildytas juodu, juosvu smėliu, yra 30 cm gylio, pjūvyje netaisyklingos formos. Užpilde jokių radinių neaptikta.

Mažiausiai pažeistame XIII–XIV a. kultūriniame sluoksnyje rastos 6 bendro 226,5 g svorio apžiestų puodų šukės. XX a. suardyto kultūrinio sluoksnio dalyje rasta 12 bendro 143,05 g svorio apžiestų puodų šukių, analogiškų aptiktosioms šurfe 4. Taip pat rasti du smulkūs apie 1 cm dydžio molio tinko fragmentai.

Visa šurfuose 3–5 aptikta apžiesta keramika plonasienė, degta mišrioje aplinkoje (5 pav.). Jos morfologiniai, technologiniai ir puošybiniai požymiai atitinka kitų artimiausių tyrimų (1933, 1939, 1989 m.) metu aptiktą keramiką.

Šurfas 27 tirtas Altanos kalno PR šlaito viršutinėje dalyje. Jame po 20–35 cm storio dirvožemio sluoksniu tirtas 40–50 cm storio gelsvo smėlio sluoksnis. Įžemis (gelsvas rusvas smulkus smėlis) pasiektas 70–110 cm gylyje nuo esamo paviršiaus. 90–100 cm gylyje atidengtas pirmasis palaidojimų horizontas – kapai 1 ir 2 (6 pav.). Antrasis palaidojimų horizontas (kapas 3) atidengtas iškart po kapu 1. Mirusieji laidoti lentiniuose kartuose – aptikta kaltinių vinių. Jokių įkapių kapuose nerasta, todėl chronologija lieka neaiški. Preliminariai kapai gali būti datuojami XVI–XVIII a. *Kapo 1* duobės kontūras neišryškėjo. Daugiau kaip 40 m. amžiaus vyro kapas orientuotas R–V kryptimi (galva į V). Kapas 145 cm ilgio. Mirusiojo rankos sulenktos 90–110° kampu ir sudėtos juosmens srityje. *Kapo 2* duobės kontūras neišryškėjo. Nesuaugusio 2 m. ± 8 mėn. amžiaus

5 pav. XIII–XIV a. apžiesta keramika. V. Gubino nuotr.

Fig. 5. 13th–14th-century partly thrown pottery.

individo kapas orientuotas R–V kryptimi (galva į V). Kapo duobės kontūras 160 cm ilgio, 20–35 cm pločio. 20–40 m. amžiaus moters *kapas 3* orientuotas R–V kryptimi (galva į V). Mirusiosios rankos sulenktos 100–120° kampu ir sudėtos juosmens srityje.

Įvertinus 1989 m. D. Misiukaitės (Luchtanienės) tirtų šurfų 3 ir 4 stratigrafiją ir 2021 m. tirtų šurfų 3, 4, 6 stratigrafiją, galima spręsti, kad Karigailos kalno P, PV šlaitai buvę statesni, o jų erozijos metu susiformavo stori 1,5–2 m smėlio sluoksniai. Tokią pačią išvadą galima daryti ir apie Bekešo kalno R šlaitą. Hipotetiškai kultūrinio sluoksnio tarp Bekešo kalno, Karigailos kalno ir Bekešo kalno paplitimą ŠV, Š, ŠR kryptimis galima žymėti ties 149 m izohipse. Toks šlaitų erozijos užkonservuoto kultūrinio sluoksnio paplitimas yra tik sąlyginis. Remiantis 1989 ir 2021 m. žvalgomųjų tyrimų rezultatais ir žinant preliminarią kultūrinio sluoksnio stratigrafiją, struktūrą šiai hipotezei patvirtinti ar paneigti – nustatyti kultūrinio sluoksnio išplitimą tikslinga būtų atlikti geologinius tyrimus minėtų kalnų šlaituose. Atsižvelgiant į tai, kad 1933–1939 m. vykdytų tyrimų metu kultūrinis sluoksnis fiksuotas iki į PR esančio griovos krašto, tikėtina, kad kultūrinis sluoksnis galėtų būti paplitęs apie 10700 m^2 plote.

Žvalgymų metu įrengiant naujus takus, aikšteles, archeologiškai vertingo kultūrinio

6 pav. Pirmasis palaidojimų horizontas šurfe 27. V. Gubino nuotr.

Fig. 6. The first burial horizon in Test Pit 27.

sluoksnio neaptikta, iki 10–40 cm gylio fiksuotas dirvožemio arba deliuvinio smėlio sluoksnis. Tik žvalgant Bekešo kalno likutį, nuimant dirvožemio sluoksnį, po juo aikštelės PV pakraštyje įžemio horizonte 10–20 cm gylyje nuo esamo paviršiaus atidengta rusvo molio struktūra su akmenimis. Ji daugmaž ovalo formos, 1,6–1,7x1,3–1,4 m dydžio. Š, R pakraščiuose atkasti nedideli (18x13x10; 22x10x7; 16x10x8; 12x5x5; 9x5x4; 5x3x2; 4x3x3; 5x5x3 cm ir panašaus dydžio) neskaldyti rieduliai. Konkrečiau struktūrą interpretuoti nepakanka duomenų.

Preliminariai ją galima interpretuoti kaip laužavietę. Struktūros vietoje rasta XIII–XIV a. datuojamų apžiestų plonasienių puodų šukių.

The Investigation in Kalnai Park in Vilnius

A field evaluation (43 test pits totalling 115 m^2) and survey (3238.4 m^2) were conducted on the grounds of Vilnius Hillfort and its adjacent fortified and unenclosed settlements. An archaeologically valuable 13th–14th-century cultural layer was identified in Test Pits 3, 4, and 5 (Fig. 1). In Test Pits 3 and 4 it was recorded at a depth of 1.75–2.3 m (Figs. 2–3). In Test Pit 5 a disturbed cultural layer was recorded at a depth of 50–70 cm (Fig. 4). All of the partly thrown pottery was thin walled and mixed fired. It corresponded morphologically, technologically, and decoratively with other ceramics discovered nearby (in 1933, 1939, and 1989) (Fig. 5). Test pits 4 and 5 each yielded one sunken object in the sterile soil horizon (Objects 2 and 3). In the 3 burials discovered in Test Pit 27 (Fig. 6), the individuals had been interred in plank coffins, as shown by the discovered coffin nails. No grave goods were found. The burials can be preliminarily dated to the 16th–18th centuries. The survey at the site of the remains of Bekešas Hill revealed one archaeologically valuable structure, preliminarily interpreted as a fire site, with sherds of 13th–14th-century, partly thrown, thin-walled pots.

Vytautas Juškaitis, Ugnius Budvydas

Trakų pusiasalio pilis

TIM 2020–2021 m. tęsė Trakų pusiasalio pilies liekanų, kitų statinių komplekso pilies liekanų (UK 22719) ir aplinkos tvarkomuosius statybos bei tvarkomuosius paveldosaugos darbus. Įgyvendinant šį projektą numatyta sutvarkyti bei pritaikyti turizmo reikmėms priešpilio kampinius bokštus, sutvarkyti bokštą prie R gynybinės sienos, atlikti gynybinės sienos konservavimo darbus. Projekte taip pat numatyta nutiesti lauko keliukus, vandentiekį, elektros bei ryšio kabelius, tam tikrose vietose atlikti paviršiaus niveliavimo darbus, įrengti tiltą per gynybinį griovį, kuris jungtų pusiasalio pilies priešpilį su ŠR dalyje esančiu Aukų kalnu. Įvairiuose šio projekto įgyvendinimo etapuose, prieš vykdant žemės judinimo darbus, buvo atliekami archeologiniai tyrimai.

Trakų pusiasalio pilies priešpilio archeologiniai tyrimai su pertraukomis vykdomi nuo 1953 m. iki šių dienų. Bene plačiausi archeologiniai kasinėjimai vyko 1960–1971 m., kai visoje pilyje atlikti bokštų bei sienų konservavimo ir restauravimo darbai. Istorinius, architektūrinius, archeologinius tyrimus atliko LII ir centrinės specialiosios Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės, kurioms atstovavo K. Mekas, A. Tautavičius, J. Jučienė, O. Kuncienė, architektai S. Mikulionis, S. Abramauskas, B. Krūminis ir kt.

2020 m. birželio – 2021 m. rugsėjo mėnesiais Trakų pusiasalio pilies priešpilyje archeologiniai tyrimai atlikti 2337 m^2 plote (1 pav.). Iš jų detaliaisiais tyrimais ištirtas 1275,5 m^2, žvalgymais – 1061,5 m^2 dydžio plotas. Tyrimai vyko būsimų takų, elektros trasų, automobilių aikštelių, hidranto bei būsimo tilto vietose. Detaliųjų tyrimų metu pusiasalio pilies priešpilio vidiniame kieme, būsimų takų ir automobilių aikštelių vietose iki projektinio gylio ištirtos 9 įvairaus dydžio perkasos (1, 2, 10–12, 14, 16, 22, 23, 25). Iš viso tirtas 759 m^2 dydžio plotas. Konstatuota, kad didesnėje perkasų dalyje viršutiniai kultūrinio sluoksnio horizontai yra suardyti XIX–XX a. vykdytų žemės kasimo darbų metu. Jų apačia tyrimo metu